

Strijd om hegemonie en regimewissel

Eric Corijn

'De rechtse onderstroom is maar zo sterk omdat links zo zwak is. Links moet dringend de hand in eigen boezem durven te steken.'

Erwin Mortier (DM, 20.04.15)

Mocht de politieke verslaggeving even transparant zijn als de voetbalanalyses, dan zouden mensen even fervente burgers kunnen worden als de supporters van een club. Voetbalanalyses doen een poging het spel te begrijpen door inzicht te verwerven in de structuur, de opstelling, de strategische en tactische keuze, de alternatieven. De politieke analyses blijven veelal hangen in een beschrijving van de politieke spelletjes, die dan meestal worden 'verklaard' vanuit psychologische of electorale motieven. Een beetje meer van dit, een beetje minder van dat. Er is een tekort aan maatschappelijke analyse, aan pogingen om de partijpolitieke bewegingen te verbinden aan de maatschappelijke verhoudingen en hun dynamiek. Politicologie is verworden tot een vorm van organisatiesociologie of marktonderzoek, een veredelde journalistiek, en mist nogal eens een kijk op de onderliggende sociale structuur.

Een jaar na de moeder aller verkiezingen is het zaak het project van de rechtse regeringen preciezer in te schatten. Wat is de politieke strategie op langere termijn? Wat wil men op het einde van de legislatuur bereiken?

Dat het coalities zijn duidelijk rechts van het centrum staat buiten kijf. Anderzijds geeft het voortdurende gekibbel tussen de coalitiepartners aan dat men nog op zoek is naar de samenhang. Dat is niet het gevolg van de gefnuikte ambitie van Peeters als kandidaat premier of van de schoonmoederrol die De Wever van op het schoon verdiep opneemt. Dat is evenmin een teken van een grondig politiek meningsverschil over het programma.

Het gaat vooral om de manier waarop moet worden gereageerd op de sociale weerstand tegen het beleid. En daarover verschillen vooral CD&V en NVA van mening omdat ze een verschillende inbedding hebben in het sociaal weefsel en dus een verschillende positie in het politieke spectrum ambiëren. Voor de twee liberale partijen liggen de kaarten dan weer anders. De MR wil vooral een liberale basis institutioneel verankeren in Wallonië en bouwt daarvoor op de anti-PS-politiek in Vlaanderen.

Het gaat binnen de regering dus om een gevecht voor de leiding binnen het rechtse project.

Van bij het aantreden van de nieuwe rechtse coalities in Vlaanderen en federaal hebben we de hypothese geopperd dat de strategische inzet van het beleid gericht was op een ware regimewissel, op een fundamentele hervorming van de sociale verhoudingen. Het nieuwe beleid wil een breuk met het verleden. Het gaat om de maatschappelijke structuur.

Natuurlijk is de vermarkting en de afbouw van de welvaartsstaat al zo'n dertig jaar aan de gang. Maar het overlegmodel bleef overeind. En daarin wil men nu echt verandering brengen. In tegenstelling tot de berekeningen was de sociale weerstand echter

groter dan verwacht en dat doet vooral de CD&V, en met haar opnieuw een deel van de ondernemerswereld, twijfelen aan de haalbaarheid van het radicale plan van de NVA. Die aarzelingen in het rechtse kamp leveren vooralsnog geen echte opening voor een progressief alternatief. Omdat ook ter linkerzijde de politiek nog al te zeer gevangen blijft in het overlegmodel van de sociale welvaartsstaat, in de Keynesiaanse aanpak. Te lang is men medeplichtig geweest aan de competitieve inschakeling in de neoliberale wereldmarkt.

En zo ontstaan er twee speelvelden. Ter rechterzijde gaat het om de vraag in hoeverre de welvaartsstaat verder structureel kan worden afgebouwd. Ter linkerzijde zoekt men naar de mogelijke combinaties tussen behoud van verworvenheden en een alternatief maatschappelijk model voor de 21ste eeuw. Of het verzet tegen de regeringspolitiek zal standhouden hangt voor een groot deel af van het dóórbreken van een geloofwaardig alternatief. Laten we die stellingen van naderbij bekijken: poging tot regimewissel, verhevigde sociale strijd, gebrek aan alternatief.

Het beleid wil een regimewissel

Onze stelling is dat de NVA van Bart De Wever inzet op een radicale breuk met het verleden, op een herstructurering van de sociale verhoudingen, op het herschikken van de krachtsverhoudingen in dit land. Dat is wat we bedoelen met 'regimewissel'. Laten we vooraf pogen de begrippen te verduidelijken.

De ontwikkeling van een economie is ingebed in een *institutioneel arrangement* dat de marktwerking regelt en de sociale verhoudingen kadert. En dat gebeurt op verschillende schalen. Dat wordt een *accumulatieregime* genoemd, een soort macro-economisch

model van sociaal-economische ontwikkeling, waarbinnen de economische doelstellingen kunnen worden gehaald. Het gaat er dus om de economische groei enerzijds en de maatschappelijke ontwikkelingen anderzijds in een bepaalde balans te houden. Zonder een zekere stabiliteit kan noch de economie, noch de sociale reproductie gedijen. De investeerders willen een maximum *return on investment*, maar moeten daartoe ook een bijdrage leveren tot de maatschappelijke reproductiekost.

Deel van dat arrangement is een zeker *hegemonisch vertoog*, een overheersend verhaal dat zoekt

naar een brede instemming, naar een draagvlak in de bevolking. Hegemonie steunt op twee pijlers: instemming en legitieme macht, gedeelde ideologie en repressie. Men moet een verhaal hebben over de normaliteit in de samenleving en dat steunt vandaag op de neoliberale ideologie. En men moet de repressiemiddelen hebben om wat die normaliteit tegenspreekt te neutraliseren. Beiden zijn in voortdurende wisselwerking waardoor het kader van de dominante opvattingen over samenlevingsopbouw samen wordt opgebouwd met het reglementair of politieel uitsluiten van ongewenst gedrag. De hegemonie moet er in slagen een vorm van sociale vrede te bewaren, waarin het conflict en het meningsverschil toch niet van die aard worden dat de reproductie van

Ter rechterzijde gaat het om de vraag in hoeverre de welvaartsstaat verder structureel kan worden afgebouwd. Ter linkerzijde zoekt men naar de mogelijke combinaties tussen behoud van verworvenheden en een alternatief maatschappelijk model voor de 21ste eeuw.

het systeem in het gedrang komt. Elk accumulatieregime steunt aldus op een richtinggevende hegemonie en die is gedragen door bepaalde sociale groepen.

Het is nu onze stelling dat het politieke project van de NVA en haar voorzitter is gericht op het instellen van een nieuwe hegemonie om een regimewissel door te voeren. Het heeft af te rekenen met een dubbele weerstand. Die vanuit leidende groepen in de (oude) bestaande orde die hun positie dreigen te verliezen en die vanuit sociale organisaties die in het nieuwe model worden gemarginaliseerd.

Het 'Belgisch model' stamt van het einde van de Tweede Wereldoorlog en is een uitgewerkte vorm van overleconomie, van 'sociaal gecorrigeerde markteconomie'. Het steunt op een sociaal contract waarin de vrije onderneming wordt gekoppeld aan stijgende levensstandaard en sociale zekerheid. Daaruit is onze welvaartsstaat gegroeid. Het is wat in de literatuur *Fordisme* wordt genoemd, of 'georganiseerd kapitalisme', of 'sociaal gecorrigeerde markteconomie', of 'verzorgingsstaat'.

Het gaat om een regime waarin de politieke democratie wordt aangevuld met een sociaal overleg. Dat model steunt enerzijds op een (nationale) groei-economie, op toenemende arbeidsproductiviteit, op steeds meer markt. Het sociaal contract is gebouwd op een gedeeld belang voor stijgende arbeidsproductiviteit, die dan verdeeld wordt tussen winsten en stijgende levensstandaard. Het is ingebed in de massaproductie die nood had aan sociale vrede en een consumptiemaatschappij. Het herverdelingsmechanisme via fiscaliteit en overheidsdiensten en via uitgesteld loon (sociale zekerheid) zorgt ervoor dat ook niet-productieve medeburgers zoveel mogelijk binnen de koopkracht blijven. Dat *Keynesiaans accumulatieregime* heeft goed geboerd vooral tijdens de Golden Sixties, van 1960 tot zowat 1974 en was het hegemonische model van de lange *Trentes Glorieuses* (1950-1980).

Die welvaartsstaatsvoorzieningen zijn sinds de economische crisis van 1974, de neoliberale draai in het beleid sinds de jaren 80, de mondialisering en de de-industrialisering met de toegenomen dualisering... sterk onder druk gekomen. Men is stelselmatig overgegaan op een *flexibel accumulatieregime*. Er is steeds bezuinigd en beknibbeld, er is naast het rechtenvertoog ook steeds meer een plichtendiscours gekomen, steeds meer openbare diensten werden geprivatiseerd.

Toch heeft men gedurende dertig jaar gepoogd de fundamenten van het systeem in stand te houden. De neoliberale ideologie kreeg wel steeds meer plaats in de hegemonie. Deregulering, privatisering en liberalisering werden 'normaal'. Concurrentiecapaciteit en competitieve loonkosten bleken de criteria. Zowel de socialisten als de christen democraten werden in feite sociaal-liberalen. Groenen zochten naar een verduurzamen van de markteconomie.

Maar de sociale organisaties, de vakbonden, ook de mutualiteiten, bleven sterk. Ze bleven hun institutionele macht als sociale partners aanwenden om de sociale zekerheid, waarvan ze trouwens mede-eigenaars zijn, zoveel als mogelijk in stand te houden. Hoewel de ideologie steeds meer marktgericht werd, bleven de overlegstructuren inzake sociale herverdeling toch werken.

Maar de verderschrijdende mondialisering zet de nationale economieën onder voortdurende druk. Steeds meer zoekt het kapitaal de meest renderende plaatsen en sectoren op. Om competitief te blijven moeten overal de kosten naar beneden en de winsten naar boven. Dat heeft vooral twee effecten. Enerzijds een permanente neerwaartse druk

op de loonkosten en anderzijds een groeiende afwijzing van solidaire transferten tussen sectoren of gewesten. Dat verklaart de politiek van de laatste dertig jaar met een steeds verdergaande (competitieve) regionalisering en een algemeen beleid van loonstop. Maar die politiek werd ook steeds onderworpen aan een sociaal overleg in ruil voor sociale vrede.

Vandaag wil men, onder druk van de economische wereld en met het argument van de concurrentiecapaciteit, het basissysteem zelf grondig herzien en op een andere leest schoeien. Overleg moet worden vervangen door een puur politiek vastgelegd kader.

Vanuit het standpunt van de ondernemerswereld is dat ook zeer logisch. Indien men de basisprincipes van de economie – markteconomie, waarin private investeringen worden gemobiliseerd met een verwachting van winst – in stand wil houden dan moet de politiek steeds maar meer maatschappelijke middelen investeren in de pure rentabiliteit van die economie. Het economisch beleid moet ervoor zorgen dat de kosten van de lonen en de productie zo laag mogelijk worden gehouden. Het sociaal-cultureel beleid moet ervoor zorgen dat de kosten van de reproductie en van de sociale inclusie navenant laag blijven, dat de mensen vooral blijven consumeren en zich niet al teveel richten op collectieve voorzieningen.

De logica is er één van verdere privatisering, individualisering en liberalisering waarbij zij die voor hun eigen inkomen zorgen (de 'hardwerkende Vlaming') via de markt (kwalitatieve) sociale en educatieve voorzieningen kunnen kopen. Zij die zelf onvoldoende koopkracht hebben zullen worden doorverwezen naar minimale armenzorg.

Een welvaartsstaat voor de economisch actieven, een minimumdienstverlening aan strikte voorwaarden voor de behoeftigen. Dat is een coherentie-economische logica. Politiek zou het handig zijn legitimiteit op te bouwen zonder bemiddeling van de grote sociale organisaties.

Een welvaartsstaat voor de economisch actieven, een minimumdienstverlening aan strikte voorwaarden voor de behoeftigen. Dat is een coherentie-economische logica.

We zitten immers niet langer in een economie met algemene tewerkstelling en met massaconsumptie. De economie draait op slechts een deel van de actieve bevolking en realiseert de winsten met een niche-consumptie. De neoliberale markteconomie heeft lang niet de gehele bevolking nodig. Meer nog, sinds dertig jaar bestaat er een structurele werkloosheid, een sociale dualisering, een precarisering van vele sectoren. En het is precies die neerwaartse druk die er ook voor zorgt dat rationalisering en productiviteitswinsten in de economie kunnen worden doorgevoerd zonder de lonen, de tewerkstelling of de arbeidskwaliteit te verhogen. Om die trend te kunnen aanhouden moet vanuit liberaal standpunt het welvaartsarrangement nu worden herzien. De economische mechanismen gaan voor (rentabiliteit, winst, private vermogensopbouw, belastingverlaging...). De sociale doelstellingen worden daaraan ondergeschikt. Dat is de logica van het huidige bezuinigingsbeleid.

Maar om dat te kunnen doen, moeten eerst enkele politieke en sociale parameters worden veranderd. Politiek zou het handig zijn legitimiteit op te bouwen zonder bemiddeling van de grote sociale organisaties. In feite is dat sinds de burgermanifesten van Verhofstadt de richtlijn en hebben we gezien dat alle partijen de zuilen hebben afgebouwd en beleid hebben gevoerd tegen de sociale druk in. Ook de SPa ging er regelmatig prat op niet te wijken voor de 'oude' vakbondseisen. Maar met de doorbraak van

het nationalistische project van de NVA, waarbij ook het uiterst rechtse electoraat politiek werd gemobiliseerd, werden de kaarten opnieuw geschud.

De grootste partij van het land heeft nu een expliciet anti-syndicaal profiel en laat niet na voortdurend een provocerende polemiek op te zetten. Ze komt op voor de splitsing van de sociale zekerheid, die dan ook meteen uit de handen moet worden gehaald van de sociale organisaties en overgedragen aan pure staatsinstellingen, afhankelijk van het regeringsbudget. Ze wil een sterke staat en afbouw van de overlegeconomie. Ze wordt (werd?) daarin gesteund door VBO, VOKA en UNIZO. Zolang tegenpool PS niet uit de federale regering kon worden geweerd, speculeerde het Vlaamse patronaat op het confederalisme. Nu de MR bereid is gevonden hetzelfde beleid ook in Wallonië en Brussel te dragen, werd dat het 'economisch herstelbeleid' van de gehele coalitie.

Het beleid zoekt dus een breuk met het verleden, het instellen van nieuwe maatschappelijke spelregels, met een andere krachtsverhouding tussen bepaalde sociale actoren en met het economisch rentabiliteitsdiscours prioritair boven de sociale doelstellingen. Overleg kan worden behouden maar binnen deze nieuwe economische krijtlijnen. Er ontstaat een andere rangorde tussen economie, het sociale en het milieu, waarbij de twee laatste totaal ondergeschikt worden aan de economische rentabiliteit. De sociale staat wordt afgebouwd, de legale en ordenende staat wordt versterkt. Belastingen mogen wel dienen om de belastingbetalers diensten te verschaffen, niet of veel minder om aan inkomensherverdeling te doen. Dat noemen de Amerikaanse republikeinen al 'het socialisme van de democraten'.

De krachtproef

Om dat project te verwezenlijken moet echter de kracht van bepaalde delen van het middenveld gevoelig worden verminderd: de vakbonden in de overlegeconomie, de (soms al te eigenzinnige) sociaal-culturele en artistieke sector, de experts in raden, jury's en commissies die kwaliteit boven rentabiliteit stellen, burgerbewegingen met een eigen agenda... De Wever gaat ervan uit dat de vakbonden sterk zijn omdat ze systeemmacht hebben en niet omdat ze steun van hun leden hebben. Vandaar ook een stoer discours over het primaat van de politiek en een stormrambeleid, dat de confrontatie en de provocatie niet schuwt. Men gaat voor een ander regime, voor een andere politiek, voor een nieuwe hegemonie. Men steunt daarbij op een belangrijk deel van bevolking en electoraat en poogt het andere kamp te verdelen en te discrediteren. Men heeft opnieuw een links-rechts conflict ingesteld.

Ik denk echter dat men de weerstand tegen dat project heeft onderschat. Al direct bij de Vlaamse regeerverklaring en de aankondiging van het radicale bezuinigingsbeleid kwam er verzet uit de sociaal-culturele en artistieke wereld en werd Hart boven Hard geboren. Het federale beleid kreeg direct een stevig antwoord van de vakbonden met een actieplan van anderhalve maand betogingen en stakingen. En wat in beide gevallen onmiddellijk opviel, is de massale steun vanuit de mensen. De bonden verwachtten enkele tienduizenden betogers op 5 november, ze kregen ruim 120.000 mensen op de been. De stakingsacties werden ruim opgevolgd. De Grote Parade van Hart boven Hard en *Tout Autre Chose* mobiliseerde ruim 20.000 burgers in het vreselijke stormweer. De openbare diensten kwamen in het verweer.

Dat verklaart ook het gekibbel. Er is geen eensgezindheid over de haalbaarheid van een snelle nederlaag van het sociaal verzet.

Vooral de weerbarstigheid van het ACV valt op en de onvrede in het sterk door de christendemocratie gedomineerde middenveld in onderwijs en zorgsector. En dan worden CD&V-mandatarissen bang voor de laatste stukjes electoraat die ze nog niet aan de NVA zijn verloren. Dat maakt van Kris Peeters de onverwachte sociale vleugel van de regering.

Maar ook in de ondernemerswereld vraagt men zich af of een verstoorde sociale vrede niet meer kost dan de verwachte neoliberale opbrengsten. Ook daar grijpt men terug naar de beproefde formules: een sociaal akkoord waarin ook de vakbonden sociale vrede beloven. Maar dat valt moeilijk wanneer de bezuinigingsregeringen het moeilijk hebben die sociale vrede af te kopen en zelf van plan zijn enkele structurele wijzigingen door te voeren in het indexmechanisme of de vele sociale vangnetsystemen.

Daarnaast wordt ook gewerkt aan het repressieluik van de nieuwe hegemonie. De aanslag in Verviers was de aanleiding van een maandenlang spel met 'dreigingsniveaus'. Van 'meer blauw in de straat' gaat (een deel van) het regime nu naar 'meer *battle dress* in de straat'. Betogingsrecht en stakingsrecht worden aan banden gelegd. Asiel en migratiebeleid worden strenger en repatriëringsbudget wordt verhoogd. Krakkers worden gecriminaliseerd. Men wil het defensiebudget hoger voor nieuwe fregatten, straaljagers en cyberoorlog. Kortom de onderdrukkende arm van de staat wordt versterkt.

Het geruzie tussen de meerderheidspartijen heeft dan ook een belangrijke symbolische waarde. Een sociaal akkoord bijsturen om aan te geven dat de politiek het laatste woord heeft, de indexsprong snel laten stemmen ook al is ie pas volgend jaar aan de orde, symbooldossiers als pensioenleeftijd of brugpensioenen, duur van de werkloosheid of verhoging van inschrijfgeld krachtadig behandelen. De NVA zoekt daarbij steeds de polarisatie op, niet alleen in de sociale dossiers, ook inzake veiligheids- of fiscaal beleid en zelfs in het racismedebat. De CD&V moet stelselmatig afremmen zolang het ACV onder druk van de basis weerspanning blijft. Bij elk gemediatiseerd dispuut kan dan ook worden nagegaan hoe de achterban reageert, in hoeverre een verschuiving van 'de cursor', zoals dat nu heet, wordt aanvaard. Dat is het probleem van de samengang in de rechtse coalitie, die het echter over de essentie eens blijft: de kosten voor de sociale welvaartsstaat moeten drastisch omlaag door alleen de productieve bevolking in te sluiten. De openbare financiën, de loonkost en de belastingdruk moeten omlaag. De economie moet worden gestimuleerd door de rentabiliteit en de winstverwachting voor de investeerders te verhogen...

Van weerstand naar alternatief

De weerstand tegen het bezuinigingsbeleid is zeer groot. Maar de oppositie staat voor moeilijke keuzes. De meerderheid speelt TINA uit: *There is no alternative!* Die regime-shift is nodig, wil men de economie opnieuw op de sporen krijgen. De basis van het naoorlogse sociaal contract moet in vraag worden gesteld. En vanuit de systeemlogica lijkt dat inderdaad het geval te zijn. Oppositie tegen de genomen maatregelen roept dan ook onmiddellijk de vraag op welk alternatief beleid er tegenover kan worden geplaatst. Een prangende vraag vooral voor zij die een kwarteeuw lang hebben mee-geregeerd onder dezelfde principes van de concurrentiecapaciteit.

Twee opties liggen voor. Enerzijds het verderzetten van/terugkeer naar de sociaal-liberale coalities van de laatste decennia. Zij opteren voor een geleidelijke inschakeling in de wereldeconomie met een trage herstructurering van de sociale markteconomie. Die 'realistische' weg lijkt nu ook door de rechtse coalitie niet alleen geblokkeerd, maar ook ideologisch gediaboliseerd via de polarisatie met het 'PS-model' en de afrekening met een kwarteeuw 'socialistisch beleid'. Een terugkeer naar de oude overlegeconomie krijgt weinig steun en dat zet ook de coalities in het Brusselse en het Waalse gewest onder druk.

De tussenweg, de derde weg, die jarenlang de neoliberalisering heeft begeleid, heeft aan legitimiteit ingeboet. Terugkeer naar het oude regime is geen geloofwaardig alternatief en dat doet natuurlijk geen goed aan het imago van de oude bestuurders.

Daardoor wordt de zoektocht naar een vernieuwd alternatief model tegenover de rechtse draai dringender. Het lijkt erop dat een kritiek op de grondvesten van de ontregelde markteconomie, op de aannames van de neoliberale mondialisering, op de afbouw van de voorzieningen opnieuw toegelaten is in het maatschappelijk debat. Het kapitalisme is niet langer vanzelfsprekend. De nieuwe wereldorde is zeker niet het einde van de geschiedenis. Diegenen die vertrekken van een sociaal model, van een samenlevingsopbouw kunnen zich niet langer vinden in de verheerlijking van de vrije markt. Als de economie niet in staat is de samenleving te onderhouden, dan willen we een discussie over die economie. Dan moeten we eerder van economisch model veranderen dan van samenleving.

Dat is zeker niet wat vandaag op de agenda staat. De economische verhoudingen worden niet ter discussie gesteld. Vermogens en rijken blijven buiten schot. Het heilige principe van economische en vooral financiële groei wordt niet in vraag gesteld. Andere maatschappelijke doelstellingen moeten dan weer wel worden bijgesteld.

Drie elementen maken deel uit van de sociale en culturele mobilisaties van de laatste maanden: *weerstand*, verhoogde *solidariteit* en zoeken naar een *alternatief*. Het zal van het samenspel van die drie elementen afhangen of de oppositie tegen het rechtse beleid enige kans maakt.

Wanneer omwille van de economische rentabiliteit de sociale voorzieningen, onderwijs en onderzoek, kunst en cultuur, openbare diensten, treinen en bussen... samen met de loopbaanafspraken worden afgebouwd en dat op een ontzettend brutale en snelle wijze, dan is *weerstand* noodzakelijk, ja dan is verzet een democratische burgerplicht, een *moral duty*. Men kan niet zomaar sociale verworvenheden en voorzieningen onder de besparingsbijl laten kapot maken, vele nuttige werken en vaardigheden laten verdwijnen, zonder te reageren. Verzet is dus nodig. En ja, dat mag gaan onder het motto: behoud van de sociale en culturele verworvenheden, vooral van de principes die eraan ten grondslag liggen.

Twee nieuwe aspecten komen dan naar voren. Ten eerste wordt de strijd gevoerd vanuit verschillende sectoren en organisaties, met verschillende tradities en methodes.

Drie elementen maken deel uit van de sociale en culturele mobilisaties van de laatste maanden: weerstand, verhoogde solidariteit en zoeken naar een alternatief. Het zal van het samenspel van die drie elementen afhangen of de oppositie tegen het rechtse beleid enige kans maakt.

Vanuit het beleid poogt men die strijd te delegitimeren, organisaties te discrediteren, motiveringen verdacht te maken. Men wil niet alleen dat het verzet geen punten scoort, men probeert ook – zie de opbouw van een nieuwe hegemonie – de publieke opinie, klanten en gebruikers, tegen de sociale strijd op te zetten.

Het is dan van belang dat de civiele maatschappij in al zijn geledingen een keten van *solidariteit* opzet, dat – ondanks de vele verschillen – er eenheid in de strijd is. Scholieren en studenten, werknemers en zorgverstrekkers, armen en behoeftigen, gebruikers en producenten moeten met respect voor elke positie zorgen voor één sociaal front. En dat betekent dat er ook telkens in elke sectorale strijd solidariteit komt vanuit andere sectoren.

Chantal Mouffe onderstreept in haar werk over de uitbouw van een alternatieve hegemonie het belang van de equivalentie in de strijd. Dat is nochtans een niet voor de hand liggende opdracht, want de verworvenheden van het treinpersoneel moeten kunnen samengaan met de verwachtingen van de gebruikers, de rechten van de leraren moet worden afgewogen tegenover de nieuwe opdrachten voor het onderwijs, de witte woede in de zorgsector moet in overeenstemming zijn met de nieuwe zorgtaken in de samenleving, enzovoorts. Het is precies in het solidaire samenspel van die verschillende verzuchtingen dat de principes voor een alternatief model moeten worden onderzocht en eventueel opnieuw bepaald. In het zoeken naar de equivalentie van de verschillende standpunten wordt ook een stap gezet naar het formuleren van een richtinggevend kader.

Ten tweede: het beleid maakt ook slachtoffers. Werklozen worden naar de armenzorg gestuurd. Ouderen worden tevergeefs naar de sollicitaties gezonden. Mensen zonder papieren worden teruggestuurd. Leerlingen en studenten zullen meer moeten betalen. Sociale afbraak wordt door mensen in hun dagelijks leven gevoeld. Dat geldt voor verlaging van de levensstandaard, verminderde toegankelijkheid tot voorzieningen of voor verwijdering uit de samenleving.

Solidariteit mag dus niet beperkt blijven tot eisenstrijd, vooral gezien we ons moeten voorbereiden op een lange periode van nogal meedogenloos rechts beleid. Er moet dus opnieuw worden gewerkt aan vormen van zelfhulp, van coöperatieven, van praktische solidariteit en hulpverlening.

Dat is zeker een opdracht voor de grote sociale bewegingen, maar ook voor de jeugdbewegingen of het sociaal culturele werk. Er kan niet alleen worden gerekend op de verzorgingsstaat. In die concrete hulpverlening zullen ook de nieuwe vormen van sociale productie – de repair-café's en de peer-to-peer-initiatieven, de alternatieve mobiliteitsvormen, de productieve publieke ruimtes, de alternatieve vormen van huisvesting, de mantelzorg, de alternatieve financieringsmiddelen, en noem maar op – op de proef gesteld worden. Zijn het inderdaad alternatieve modellen van solidariteit of blijven het marginale experimenten? Zijn het dragers van een alternatieve economie of blijven het hobby's van bobo's? In die hele ombouw zal ook het middenveld – dat gedurende de laatste dertig jaar is omgebouwd tot een sterk geprofessionaliseerde sector met relatief minder geëngageerde vrijwilligers – haar eigen missie en hoe die het beste te vervullen in vraag moeten stellen.

Denken aan hoe het anders kan en moet

Strijd moet worden gevoerd en eisen moeten worden gesteld. Maar kiest men niet voor het status-quo, dan vraagt elke strijd ook ervaringen van het nieuwe. Daarom dient de mobilisatie evenzeer om een alternatief samenlevingsmodel te bespreken en te testen. Tegenover het economisch productivistisch model moet een sociaal duurzaam model worden gesteld. Dat is noodzakelijk omdat er wereldwijd drie grote systemische uitdagingen levensbedreigend zijn. Het zijn die dringende thema's die wij samen en op transversale wijze moeten opnemen.

Onze verstoorde verhouding met de natuur

De industriële samenleving en het kapitalisme hebben het mondiale ecosysteem aan de rand van de afgrond gebracht. Zowel het industriële kapitalisme als de neoliberale wereldeconomie rekenen op ongelimiteerde groei. Uitputting van grondstoffen. Natuurbehoud. Pollutie. Verstoorde voedselproductie. Energievoorziening. Afnemende biodiversiteit. En de alom in het oog springende klimaatuitdaging. En op al deze punten scoren België en Vlaanderen niet zo best. Ze blijken daarenboven ook helemaal niet de prioriteit van het beleid.

In 2013 werd 40 miljard ton CO₂ uitgestoten. Dat is 2 % meer dan in 2012. En dat is 60 % meer dan in 1990! Het beleid blijft schroomvol en weinig bindend. Het gaat zelfs in tegengestelde richting wanneer men de drastische bezuinigingen bij NMBS en De Lijn naast de 4 miljard fiscale steun voor bedrijfswagens legt. Of de woonbonus voor verkelings-Vlaanderen afweegt tegen het tekort aan betaalbare huurwoningen.

De dringende nood aan vermindering van onze voetafdruk, aan een duurzame ecologische toekomst staat haaks op de heersende economische logica en gezien de productivistische radicalisering van het beleid vallen beiden steeds moeilijker te verzoenen. Daarom moet er werk worden gemaakt van het concreet uittekenen van een duurzaam en sociaal ecosysteem met duidelijke strategische doelstellingen over infrastructuur, energiebeleid en voedselplanning, water- en luchtbeheer, mobiliteit, huisvesting, collectieve infrastructuur, e.d. Om dergelijke doelstellingen op een redelijke (d.w.z. voor er irreversibele systeemeffecten zijn) termijn te verwezenlijken is een doortastende rechtvaardige transitie met duidelijke keuzes nodig.

Strijd tegen sociale ongelijkheid

Een tweede mondiale systeemuitdaging is de strijd tegen de sociale ongelijkheid, die wereldwijd is toegenomen en onmenselijke niveaus heeft bereikt. Twintig procent van de wereldbevolking bezit drie vierden van alle rijkdom. Veertig procent van de mensheid moet het met 5 % van de rijkdom stellen! De helft van de wereldbevolking leeft op 2,5\$ per dag, 80 % zit onder de 10\$. Wie kan vandaag nog zeggen dat er geen probleem is met de rijkdom van de rijken en de armoede van de meerderheid? Vooral omdat die rijken ook de macht hebben de economie in de verkeerde richting te sturen. De wereldwijde hype rond het werk van Tomas Piketty onderschrijft alleen maar deze vaststellingen.

Decennialang heeft men het model verdedigd van de vrije onderneming die rijkdom zou produceren, die dan achteraf via fiscaliteit zou worden herverdeeld. Aan de grond van het na-oorlogse sociaal contract ligt de erkenning van het private ondernemerschap en de uitbouw van een sociaal stelsel naast de economie. Om die groei-economie in stand te houden heeft men steeds meer geprivatiseerd, geliberaliseerd en gedereguleerd en is er van fiscale herverdeling nauwelijks iets in huis gekomen. Als vandaag de economische logica losgemaakt wordt van een sociaal project en het *Fordistisch contract* wordt opgezegd, dan betekent dat ook wel dat de nefaste logica van de marktwerking opnieuw in vraag mag worden gesteld.

Twee uitdagingen staan alvast op deze agenda. Ten eerste moet een fiscale rechtvaardigheid worden verkregen en die vergt een zeer fundamentele herziening van de huidige toestand. De aangekondigde *tax shift* mag geen cosmetische operatie zijn.

Ten tweede kan niet langer alleen worden gerekend op inkomensherverdeling en marktaanbod om de maatschappelijke behoeften te voldoen. De bezuinigingspolitiek bouwt nu echt sociale voorzieningen af. Er moet integendeel opnieuw ruimte komen voor een gemeengoed, een *commons*, een voor iedereen toegankelijk maatschappelijk

aanbod, niet onderhevig aan de private markten. Dat gaat over onvervreembare collectieve goederen die slechts in bruikleen en niet in privaat bezit kunnen komen, dat gaat over basisvoorzieningen en openbare diensten, over voedsel, onderwijs, gezondheidszorg, cultuur en kunst, mobiliteit, dat gaat ook over coöperaties en over gedeeld gebruik, en dat gaat over samenlevingsopbouw en vrijwilligerswerk.

Een dergelijke strategische uitbouw van een voor iedereen toegankelijke maatschappelijke voorziening zou de kern moeten uitmaken van een duurzame economie, zoals hierboven verdedigd. De nieuwe generaties moeten opnieuw in contact worden gebracht met solidaire normen en waarden die de laatste decennia voortdurend werden afgebouwd.

Als vandaag de economische logica losgemaakt wordt van een sociaal project en het Fordistisch contract wordt opgezegd, dan betekent dat ook dat de nefaste logica van de marktwerking opnieuw in vraag mag worden gesteld. Als de economie niet in staat is de samenleving te onderhouden, dan willen we een discussie over die economie. Dan moeten we eerder van economisch model veranderen dan van samenleving.

Samenleven in superdiversiteit

De mensheid is totaal anders nu dan in de negentiende eeuw, toen het (min of meer democratische) model van de natiestaat is ontwikkeld. Dat model komt op voor territoriaal afgebakende onafhankelijke landen, met een min of meer homogene bevolking, samenhangend door een gedeeld verleden, een traditie, een identiteit, een taal en cultuur en instellingen die zorgen voor die continuïteit. In 1900 woonde 10 % van de wereldbevolking in steden, vandaag 54 % en in de meest ontwikkelde gebieden meer dan drie kwart. En steden groeien op nieuwkomers, binnen- en buitenlandse migranten, en op een verregaande arbeidsdeling en diversiteit in leefstijlen.

Vandaag stevent die samenleving af op een toestand van superdiversiteit, waarin weliswaar verschillende gemeenschappen en religies aanwezig zijn, maar elk met een

toenemende interne verscheidenheid, met mengvormen en hybrides en vooral zonder dat er één dominante richtinggevende gemeenschap doorweegt. Stedelijkheid creëert samenhang via een project, een lotsverbondenheid, interculturele bevruchting en coproductie, een cosmopolitische stedelijkheid. Samenlevingsopbouw gebeurt er niet via gemeenschapsvorming, maar via een gedeeld burgerschap gedragen vanuit een grote verscheidenheid.

Samenleven op basis van verschil staat haaks op het eigen-volk-eerst-beginsel. Ook die uitdaging vergt een zeer grondige mentaliteitswijziging in een land gekenmerkt door een sterk suburbaan ethnocentrisme, waarin wonen in een eengezinswoning in een verkaveling een ideaal is en alles politiek direct wordt herleid tot een communautaire kwestie.

De drie breuklijnen zijn belangrijke wereldwijde uitdagingen die vragen om een radicaal keerpunt, om een echte breuk met het verleden, om een herziening van enkele basispremissen. Het gaat niet langer om een 'afstemming' van drie afzonderlijke sferen – economie, het sociale, milieu – maar om het uitdenken van een nieuw, echt geïntegreerd ontwikkelingsmodel. De drie uitdagingen – een duurzaam en sociaal menselijk ecosysteem, de uitbouw van een toegankelijk gemeengoed en de uitwerking van een cosmopolitische samenleving – vallen samen in een strategisch toekomstproject. Het moet vanaf vandaag en vanuit de vele alternatieve praktijken worden samengesteld.

De drie uitdagingen – een duurzaam en sociaal menselijk ecosysteem, de uitbouw van een toegankelijk gemeengoed en de uitwerking van een cosmopolitische samenleving – vallen samen in een strategisch toekomstproject.

Hoe kan het nu verder?

Weerstand tegen de maatregelen. Solidariteit met de sectoren en ook met de slachtoffers. En het principiële uitwerken van andere ijkpunten tegenover de rentabiliteit, de winst en over de sociale dienstverlening.

Het gaat ook over de praktijken. Gegroeid uit de civiele maatschappij en de zelforganisatie, is het middenveld in de uitbouw van de welvaartsstaat geprofessionaliseerd, afhankelijk van staatssubsidies en werkzaam volgens decretale regelgeving. Nu de staat aangeeft de werking van dat middenveld zwaar te willen bijsturen, is het zaak ook de verhouding tussen werking en overheid kritisch te evalueren. De missie van de instellingen en organisaties en hun werkers staat ter discussie. En meteen wordt ook de vraag gesteld naar het maatschappelijk project waarin die werking moet worden gesitueerd.

Het maatschappelijk middenveld, de oude en nieuwe sociale bewegingen en vooral Hart boven Hard heeft de zware opdracht op zoek te gaan naar samenhang in de civiele maatschappij, dwars doorheen sectoren en werkvelden en dat tegenover een hard economisch besparingsbeleid, dat vele slachtoffers zal maken. Dat beleid zal waarschijnlijk enkele jaren aanhouden, tenzij partijen die nog gevoelig zijn voor een sociale achterban er (onverwacht) zouden mee ophouden.

De uitkomst is nog onzeker. Het hangt vooral af van de weerstand vanuit de vakbonden en de sectoren, die dan een effect zal hebben op de interne evenwichten binnen de rechtse regeringen. Maar die weerstand zal niet aanhouden zonder perspectief op verbetering. Het is dus verstandig niet te hopen op een snelle afwikkeling van het

maatschappelijk debat, noch op een snel tot stand komen van een draagvlak voor een alternatief sociaal model. Vandaar moet de werking zowel als algemeen platform, dan wel lokaal worden uitgebouwd. Maar dat proces vergt ook andere vormen van organisatie en van sociale inbedding.

Platform van de civiele maatschappij

Het burgerinitiatief vertegenwoordigt zowel verenigingen als duizenden individuele burgers rond een alternatieve septemberverklaring. Op enkele maanden tijd is Hart boven Hard een netwerk geworden, zichtbaar aanwezig op de verschillende acties. Er is een band gesmeed met de Franstalige evenknie *Tout Autre Chose*. De Grote Parade mobiliseerde meer dan 20.000 mensen in de striemende regen. Een significant politiek feit. Op dat niveau is het een spreekbuis geworden van gedeelde bekommernissen en van het verzet en ook een dwarsverbinding doorheen sectoren en werkvelden. Het kan informatie-uitwisseling, discussie en vorming stimuleren over de hoger vermelde strategische uitdagingen.

Tot nog toe heeft de beweging ook een breed gedragen denk- en discussieproces op gang gebracht onder het motto 'er is een alternatief'. Vanuit tien thematische Hartewensen zijn de principes voor een alternatief sociaal beleid aangegeven.

Het hoeft daarbij niet de bedoeling te zijn die principes om te zetten tot een reeks maatregelen, tot één of ander politiek programma, tot een nieuw groot gelijk naast de al bestaande. Het gaat er immers niet om een ideaaltypische maatschappij, een utopie uit te tekenen. Het gaat er integendeel om de missies van de bestaande solidaire en dienstverlenende praktijken opnieuw expliciet te maken. Tot nog toe worden die te eenzijdig afgeleid van decreetgeving en professionele bijeenkomsten. De maatschappelijke doelstellingen bepalen, laat men al te veel aan de politiek en de kabinetten over. Het is nu zaak het opnieuw eens te hebben over de posities van onderwijs, kunst

en cultuur, van bibliotheken en culturele centra, van zorg en voorzieningen, van wonen, mobiliteit en ruimtelijke ordening, enz. Missies expliciet uitspreken en die dan ook plaatsen in een breed gedragen maatschappelijk project en dat te verdedigen tegenover een rechts besparingsbeleid dat prioritair inzet op een economisch en individualistisch rentabiliteitsdiscours.

De inzet is de zeer uiteenlopende sociale praktijken, zowel via gesubsidieerde sectoren als via de sociale organisaties, die vandaag zijn ingebed in een door de overheid geregisseerde overleconomie opnieuw een eigen maatschappelijk verhaal mee te geven. Het is dat vertoog dat tegenover

het repressieve, exclusieve voor-wat-hoort-wat-beleid moet worden gesteld. De verdediging van 'verworvenheden' moet, meer nog dan over het behoud van sectoriële sociale rechten, gaan over de verdediging van sociale opdrachten en over het beantwoorden van maatschappelijke uitdagingen. Dat maatschappelijke kader moet tevens richtinggevend zijn voor de economische ontwikkelingen en niet omgekeerd. Dat is de politiserende opdracht die tegen de regimewissel moet worden ingezet. Dat is het

De maatschappelijke doelstellingen bepalen laat men al te veel aan de politiek en de kabinetten over. Het is nu zaak het opnieuw eens te hebben over de posities van onderwijs, kunst en cultuur, van bibliotheken en culturele centra, van zorg en voorzieningen, van wonen, mobiliteit en ruimtelijke ordening,...

alternatief dat niet alleen een manifest moet zijn, maar ook een alternatieve praktijk. Manifest en praktijk zullen snel botsen met 'het systeem'.

Lokaal middenveld

Er is ook een behoefte aan concrete lokale projectwerking. De uitbouw van een maatschappelijke duurzame, egalitaire en interculturele dienstverlening is een kwestie van de juiste schaal. Het belangrijkste argument in het door de Vooruitgroep geschreven boek *Wereldvreemd in Vlaanderen* is net dat het huidige wereldsysteem is overgelaten aan private actoren omdat de democratie niet op de juiste schalen is georganiseerd. Dat maakt de staat dikwijls onmachtig. En omdat de politiek en de politieke partijen (en ook vele organisaties) slaafs de staatsstructuren kopiëren, beperkt het hun actieradius (en dikwijls ook hun gezichtsveld) tot de bevoegdheden van die administratie. Noch 'Vlaanderen', noch 'de gemeente' zijn dikwijls de aangepaste schaal om een alternatief uit te denken.

Wanneer we het dus hebben over 'lokaal', dan gaat het over de nabijheid van de geleverde diensten en de netwerken van het samenleven. Het gaat om een 'levensbekken'. Dat is natuurlijk zelf verbonden met andere schalen en uiteindelijk met de wereld. Het gaat dus over *glokaal*. Nu weten we dat het dagelijks leven van de meeste mensen in Vlaanderen zich voor het overgrote deel afspeelt binnen een straal van zowat 30 kilometer. Maar we weten ook dat wonen, werken en vrijetijd niet lokaal zijn geconcentreerd en dat 63 % van de actieven pendelaars zijn. Het is dus zaak goed na te denken wat 'lokaal' politiek kan betekenen indien men op zoek is naar de meest nabije schaal waarop het gemeengoed kan en moet worden verzorgd.

Het belangrijkste argument in het door de Vooruitgroep geschreven boek *Wereldvreemd in Vlaanderen* is dat het huidige wereldsysteem is overgelaten aan private actoren omdat de democratie niet op de juiste schalen is georganiseerd.

Hier denk ik dat we niet moeten vervallen tot het gemeentelijk niveau, tenslotte een zeer ongelijke administratieve vorm van de staat. (Er zijn 308 gemeenten in Vlaanderen, 589 in België, alle van zeer verschillend belang). We moeten op zoek naar een gepaste 'lokale' schaal, waarop samenwerking ook echt effect kan sorteren, waarop grensoverschrijding ook tot nuttige schaalvergroting kan leiden. We kunnen denken aan platformen rond de 13 centrumsteden. Zoeken naar een kleinere (geclusterde) schaal wordt moeilijker. Men kan er nog 13 kernen aan toe voegen en dan nog eens 14 of uiteindelijk zelfs tot maximum 90 kleinstedelijke kernen komen.

Het gaat niet alleen om 'objectieve' criteria, maar ook om de mentale kaarten van de betrokken mensen. En dat we ons liefst organiseren op vergelijkbare schalen. Intergemeentelijke platforms zijn in Vlaanderen des te belangrijker vanwege de sub-urbane nevelstad en de ruimtelijke wanorde waarin geen duurzaam alternatief kan worden gebouwd zonder synergiën op te zoeken. Bestaande gemeenten zijn dikwijls deel van het probleem. Belangrijk is dus dat het een lokale schaal is die er toe doet én die de gemeente en de gemeentelijke politiek overstijgt. Dus werken we het beste ook eens buiten onze geëigende krijtlijnen.

Voor zover zo'n lokale schaal ook enige samenhang vertoont, een *kernstad* met haar ommeland, is het mogelijk te werken aan een specifiek *behoeftenkadaster*, te vragen aan academici en experts een (eventueel thematische) diagnose te maken met enkele

uitdagingen, een stadsgewestelijk debat op te zetten en eventueel te gaan naar een *Staten Generaal van het Middenveld*. Het is ook een goede startbasis om de naar de gemeenten overgedragen bevoegdheden mee richting te geven. Kortom, het gaat erom vanuit het middenveld mee te denken aan een maatschappelijk alternatief, ook op dat niveau een hart boven het harde beleid te zetten.

Steeds moet ook onder ogen gehouden worden dat die eerste schaal verbonden is in netwerken met grotere centra en via gewesten, gemeenschappen, federale staat en de EU. in een continentale dynamiek zit. Die schalen en hun verbanden verbeelden, solidariteit op al die registers bedenken, het blijft een even grote politieke, maar ook intellectuele en artistieke uitdaging. Tegenover een rechtse hegemonie en een neoliberaal nationalistisch regime zal het alternatief moeten gaan voor een andere hegemonie (een ander leiderschap) en een ander regime. Dat zal verre van een kopie zijn van de modellen die in de twintigste eeuw werden geproduceerd en uitgeprobeerd. We zijn op zoek naar een project voor de 21ste eeuw. Omdat ik niet alleen denk dat een andere wereld mogelijk is maar ook steeds meer levensnoodzakelijk wordt.

En intussen graag een *Extra Time* over politiek op Canvas. Misschien wil Frank Raes ook daarvoor de beeldfragmenten opstarten en de politieke analisten uitvragen. Het mag voor mij zelfs een nachtprogramma worden...

Bio

Eric Corijn is cultuurfilosoof en sociaal wetenschapper, hoogleraar Sociale en Culturele Geografie aan de Vrije Universiteit Brussel, daar oprichter van Cosmopolis, Centre for Urban Research, vicevoorzitter van Brussels Studies Institute, directeur Brussels Academy, voorzitter Brusselse denktank Aula Magna en lid van de Vooruitgroep.

Literatuurlijst

Corijn, E. & P. Saey (ed) (2014), *Wereldvreemd in Vlaanderen. Bakens voor een progressieve politiek*. EPO, Berchem : 279p.